

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

*Світлана Покрова,
Комунальний заклад
«Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради*

У статті теоретично досліджено проблему професійного розвитку педагогічних працівників як суб'єктів світового освітнього простору, надано прогностичне обґрунтування можливостей імплементації прогресивних ідей зарубіжного досвіду в процес неперервної освіти в Україні.

Ключові слова: професіоналізація педагогів, підвищення кваліфікації, суб'єкт міжнародного освітнього простору.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день відбувається модернізація змісту української загальної середньої освіти; оновлення дидактичних систем, методик, педагогічних технологій; апробування можливостей застосування інноваційних форм організації освітнього процесу; розроблення критеріїв оцінювання діяльності закладів загальної середньої освіти тощо. Цим обумовлено необхідність здійснення процесу неперервного професійного розвитку вчителів, його модернізації з урахуванням сучасних трансформацій у суспільному розвитку (зокрема й змін особистісних цілей та соціальних вимог), розроблення відповідних методичних рекомендацій. Однак на сучасному етапі професійний розвиток учителів здійснюється традиційно й одномаїтно – педагоги вважають достатнім пройти курси підвищення кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти, взяти участь у певній кількості конференцій для отримання відповідних сертифікатів, опрацювати методичну літературу тощо. За такого підходу процес професійного розвитку не є системним, не вирізняється різноманіттям форм і методів його здійснення.

Диверсифікована модель, яка передбачає участь організацій та закладів (державних і приватних) у реалізації ідей, видів і форм професійного розвитку педагогічних працівників в Україні, на жаль, не прижилась [5, с. 117]. У зв'язку з цим важливим джерелом для визначення стратегічних напрямів розвитку української системи неперервної педагогічної освіти можна вважати вивчення й аналіз досвіду організації професійного розвитку вчителів закладів загальної середньої освіти за кордоном [1, с. 110].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що зарубіжними науковцями детально вивчається професійний розвиток педагогічних працівників: політичний, соціальний, культурний та економічний аспекти неперер-

вного професійного розвитку вчителів (Л. Дарлінг-Гаммонд, М. Тайт та інші); освітні програми професійного розвитку (К. Претт та інші); сутність професійного розвитку (Н. Дана Фічтман, С. Зепеда та інші); ефективні інструменти професійного розвитку (П. Гріммет, К. Дуінлан та інші); способи імплементації ІКТ у процес неперервного професійного розвитку вчителів (М. Мазер, Дж. Фальк та інші).

Українські вчені також досліджують особливості професійної підготовки педагогічних працівників: неперервність професійної освіти (Я. Бельмаз, О. Кузнєцова та інші); післядипломна освіта (І. Губенко, Т. Гура, О. Мельник, О. Нікулочкіна та інші); професійна освіта (Р. Гуревич, Н. Ничкало та інші), професійно-педагогічна підготовка (М. Євтух, Т. Кошманова та інші); педагогічні технології підготовки вчителів (В. Крижко, О. Пехота та інші); стратегії формування професійності вчителя (С. Сисоева, Л. Хомич та інші); педагогіка вищої школи (О. Дубасенюк, В. Коновалова та інші); педагогічна майстерність учителя (І. Зязюн, М. Лещенко, М. Солдатенко та інші); підвищення кваліфікації педагогів (І. Зязюн, В. Кремінь, О. Пометун та інші).

Було здійснено й окремі компаративно-педагогічні пошуки (Н. Бідюк, М. Лещенко, О. Матвієнко та інші). Вітчизняними вченими було розглянуто деякі аспекти неперервної педагогічної освіти в міжнародному освітньому просторі (Г. Воронка, Ю. Кіщенко, Т. Кошманова, О. Локшина, Н. Мукан, С. Синенко та інші).

Однак проблема професійного розвитку педагогічних працівників вітчизняних та зарубіжних закладів загальної середньої освіти, на наш погляд, розкрита не повністю. Тому *метою статті* є виявлення тенденцій у вітчизняних та зарубіжних системах професійного розвитку педагогів як основи модернізації освіти; характеристика теоретичних напрацювань учених про професійний розвиток учителів як суб'єктів міжнародного освітнього простору та прогностичне обґрунтування можливості імплементації передових ідей зарубіжного досвіду до теорії й практики неперервної педагогічної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи методологічні положення, визначаємо три аспекти, що їх необхідно враховувати під час дослідження професійного розвитку педагогів:

- людина як суб'єкт неперервної освіти;
- навчальні програми, засновані на принципі неперервності освітньої діяльності вчителів;
- структурно-функціональна організація професійного розвитку в системі неперервної педагогічної освіти охоплює мережу закладів освіти та сприяє їхній співпраці. Співпраця ж має орієнтуватися на створення комплексу освітніх послуг, що базуються на принципах системності, систематичності й наступності [1, с. 111].

Сутність поняття «професійний розвиток» у широкому розумінні полягає в розвитку професійної ролі людини. За умови більш конкретного тлумачення професійний розвиток педагога – це «зростання його професійних досягнень шляхом накопичення практичного досвіду й систематичного переосмислення способів здійснення викладання» [9, с. 41].

Варто відзначити, що світовою науковою літературою використано різні терміни для позначення професійного розвитку вчителів, зокрема його називають *розвитком учителя, розвитком кар'єри, розвитком персоналу, розвитком людських ресурсів, професійним розвитком, неперервним професійним розвитком, неперервною освітою, навчанням упродовж життя* тощо. Частіше зміст зазначених термінів є однаковим, проте підходи деяких авторів до їхнього тлумачення різні. Наприклад, у дослідженнях М. Фуллана педагога – це активні суб'єкти сучасних трансформацій – від їхніх моральних вимог залежить «стрімке сьогодення» [8]. На думку Е. Харгрівс, професійний розвиток педагогічних працівників має охоплювати «моральні цілі у викладанні, політичну усвідомленість, вірність і відповідальність власній справі» [10, с. 126].

Найбільш відповідним до вітчизняного контексту є визначення, що його пропонує британський дослідник К. Дей, який зауважує, що «професійний розвиток містить у собі весь природний освітній досвід та усвідомлені й сплановані дії, які принесуть користь для підвищення кваліфікації вчителя чи групи педагогів, і, як результат, вплине на покращення якості шкільної освіти» [7]. К. Дей також зазначає, що професійний розвиток – це «процес, у ході якого педагогічні працівники поновлюють та поширюють свої погляди відносно ціннісних мотивів викладання та критично розвивають свої знання, вміння, професійне мислення, способи планування роботи з дітьми на кожному етапі своєї професійної діяльності» [7, с. 4].

Е. Віллегас-Реймерс, проаналізувавши численні дослідження науковців, виокремила такі характеристики професійного розвитку педагогічних працівників: *суб'єктність* (М. Дадс, Л. Дарлінг-Гаммонд); *довгостроковість, освіта упродовж усього життя* (Д. Кохен, Т. Гансер); *світоглядний і культурний контекст* (найефективнішою формою професійного розвитку педагогічних працівників можна назвати їхню діяльність у школі, зокрема навчання й обмін досвідом у творчих групах, власне педагогічне дослідження, портфоліо тощо) (Л. Дарлінг-Гаммонд, Ф. Ньюмен); професійний розвиток педагогів варто розглядати як *процес формування їхньої педагогічної культури*, а не лише як спосіб озброєння новими вміннями для втілення освітніх програм (Т. Гаскей, С. Лоукс-Хорслей); *співробітництво, взаємодія педагогічних працівників між собою* (Л. Дарлінг-Гаммонд, М. Клімент); *різні форми, моделі, технології розвитку*. Педагогічні спільноти мають враховувати власні потреби, культурні особливості, специфічні проблеми й досягнення, щоб обрати найвідповіднішу модель. А відтак, професійний розвиток педагогічних працівників – це постійний пошук оптимально поєднаних різноманітних форм, методів, техно-

логій, які найбільш вдало застосовано в конкретній ситуації (Дж. Скрібнер, Т. Гаскей) [11, с. 13–15].

На прикладі Італії Н. Постригач розкриває альтернативні підходи до традиційної моделі професійного розвитку вчителів та деякі характерні принципи:

1. Кожен педагогічний працівник вміє планувати власний саморозвиток, а, відтак, має власну професійну біографію.

2. Професіонал – це компетентний педагог у постійно змінних умовах.

3. Розвиток педагогічних працівників як «рефлексивних професіоналів» передбачає постійні зміни напрямів досвіду, розроблення нових моделей навчання.

4. Крім того, що вчителі є слухачами навчальних курсів, досвід їхньої роботи є важливим матеріалом для оптимізації освітнього процесу. Педагогічне дослідження має таку ж вагу, як і академічне.

5. Професійному розвитку педагогічних працівників надається першочергова увага в межах здійснення політики освіти.

6. Професійний розвиток учителів спрямовано на покращення навчання й успішності учнів [2].

У своєму дослідженні Т. Прибора розкриває особливості професійного розвитку шкільних учителів у Німеччині, де він представлений великою кількістю різноманітних форм удосконалення:

Внутрішньошкільні заходи з підвищення кваліфікації – вирішуються спеціальні, дидактичні, методичні, педагогічні та організаційні питання, а також питання оцінки шкільних програм, роботи в школі і на занятті. Водночас робиться акцент на формуванні у педагогів усвідомлення загальної відповідальності за розвиток школи, за підвищення і гарантування якості діяльності школи.

Кооперативні заходи для шкіл; дистанційне підвищення кваліфікації; курси перекваліфікації; педагогічні конференції; педагогічна супервізія (консультування вчителів з метою аналізу їхньої професійної діяльності).

Модерація – створення творчих (проблемних) груп педагогів, діяльністю яких керує модератор з числа найбільш досвідчених учителів.

«Модель безперервного тренінгу» – програма підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, де подаються знання на основі конфлікт-орієнтованого підходу. Педагоги, навчаючись конструктивно регулювати конфлікти, що проявляються в порушеннях дисципліни, опановують технологію актуального конфліктменеджменту в класі.

«Гамбургська модель», основу якої складає прагматичний підхід до організації процесу підвищення кваліфікації педагогів, зорієнтована на задоволення суб'єктивних інтересів педагогічних працівників.

Секвенції – форма підвищення професійної майстерності вчителя, під час якої повсякденна робота в школі поєднується із заходами з підвищення кваліфікації. Це довгостроковий освітній процес, де отримання результатів

відтерміновано, і перенесення знань, отриманих під час підвищення кваліфікації, у повсякденну практику школи вимагає багато часу для ретельної перевірки конкретного нововведення, аналізу умов його впровадження) [3].

О. Старостіною досліджено досвід Великої Британії з питань удосконалення системи неперервної освіти вчителів із метою його можливого упровадження в українську практику. Науковцем було зроблено відповідні висновки: реалізація системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів здійснюється за двома напрямками – *курсознавча підготовка на базі ЗВО та підвищення кваліфікації у самих школах*. Пріоритетним у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників Великої Британії є їхнє вивчення теоретичних і практичних інновацій педагогічної праці, сучасних педагогічних технологій, та наступний розвиток навичок самостійного засвоєння педагогічних знань для успішного професійного розвитку. Найбільш поширені форми підвищення кваліфікації – педагоги беруть участь у групових формах діяльності, застосовують «активні способи навчання (рольові ігри, розв’язання педагогічних завдань, драматизація, тренінги, розгляд і аналіз ситуацій, що виникають у шкільній практиці), беруть участь у «круглих столах», семінарах, конференціях, дискусіях, спільному розробленні планів навчання, програм, дидактичних матеріалів, дослідницькій роботі тощо» [6].

У США федеральний уряд здійснює активну цілеспрямовану освітню політику щодо професійного розвитку вчителів: забезпечено належне нормативно-правове регулювання цього процесу, розробляються національні стандарти професійного розвитку, якими визначено зміст, контекст та процес його реалізації. Професійний розвиток американських учителів відрізняється активним упровадженням «альтернативних форм та програм навчання, що визначають гнучкі умови їхнього професійного зростання, забезпечують їхні індивідуальні потреби, сприяють неперервному професійному розвитку та відповідають реаліям шкільної практики» [4].

Види професійного розвитку вчителів у США – *традиційний* (керівництво шкіл визначає відповідно до їхніх потреб) та *стандартизований* (базується на національних стандартах) [4].

О. Пришляк визначає найбільш поширені форми професійного розвитку. *Індивідуальні* – вчителі опрацьовують науково-фахову літературу, готують навчально-методичні матеріали, удосконалюють навчальні програми, опановують дистанційне навчання, спостерігають, відшліфовують оцінювальну діяльність тощо. Свій професійний розвиток учителі реалізують через науково-практичні дослідження, письмові звіти про роботу в закладі освіти, педагогічні щоденники із професійним самоаналізом. Щоденники ведуться приватно, проте можуть перечитуватися й колегами, які надають корисні поради, коментують, аналізують, критикують). *Колегіальні* – участь у конференціях, семінарах, навчальних курсах, педагогічному наставництві, консультуванні, колегіальних проектах, спільних наукових дослідженнях тощо) [4].

Висновки. Таким чином, дослідження показало, що для професійного розвитку педагогічних працівників необхідною умовою є інтегрований творчий освітній простір, потужна підтримка наукової та педагогічної спільнот. Нові освітні моделі вимагають перегляду бази знань й розроблення концепцій викладання та навчання: оновлення професійного розвитку педагогічних працівників як суб'єктів світового освітнього простору – актуальне завдання, розв'язання якого поки що знаходиться на початковому етапі розроблення. Професіоналізація педагогів – це рух за напрямом підвищення статусу професії педагога, покращення умов їхньої праці. Оновлений професійний розвиток сприятиме підвищенню статусу педагогічної професії не тільки в зарубіжних країнах, але й в Україні.

Список використаних джерел:

1. *Муқан Н.* Дослідження професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл у системах неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США. Порівняльно-педагогічні студії. №3 (13). 2012. С. 110–116. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ppstud/2012_3/files/110-116.pdf. (Дата звернення 25.04.2023 р.)
2. *Постригач Н.* Розвиток педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії (кінець ХХ – початок ХХІ століття): тенденції та перспективи: монографія; за наук. ред. Романишиної Л. М. Київ; Тернопіль: Терно-граф, 2019. 424 с.
3. *Прибора Т.* Особливості підвищення кваліфікації вчителів в Німеччині. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки. 2015. Вип. 135. С. 176–179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2015_135_46. (Дата звернення 25.04.2023 р.)
4. *Пришляк О.* Професійний розвиток педагогів у США і ФРН. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2013. Вип. 27. С. 159–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2013_27_53. (Дата звернення 25.04.2023 р.)
5. *Садовець О.* Форми професійного розвитку вчителів в освітніх асоціаціях США. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2010. №1. С. 202–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2010_1_38. (Дата звернення 25.04.2023 р.)
6. *Старостіна О.* Удосконалення вітчизняної системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів з урахуванням досвіду Великої Британії. Вісник національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка та психологія. 2018. № 13. С. 92–100.
7. *Day, S.* *Developing Teachers: The Challenge of Lifelong Learning.* London : Falmer Press. 1999. 239 p.
8. *Fullan, M.* *The New Meaning of Educational Chang.* Fourth Edition. New York : Teacher College, Columbia University. 2007. 338 p.
9. *Glatthorn, A.* *Teacher development: international Encyclopedia of Teaching and Teacher Education* ed. by L. Anderson. London : Pergamon Press. 1995. 198 p.
10. *Hargreaves, A.* *Development and desire: a post-modern perspective: professional Development in Education: New Paradigms and Practices* eds. by T. Guskey and M. Huberman. New York : Teachers Colleges Press. 1995. 452 p.
11. *Villegas-Reimers, E.* *Teacher Professional Development: an International Review of the Literature.* Paris : UNESCO, International Institute for Educational Planning. 2002. 178 p.